

*Mora Dravca vsahniti,
noj črno morje,
prej da bom pustil
slovensko dekle!*

SHS

**THIS LAND IS SO EMPTY,
SO EMPTY**

WITHOUT YOU

**EIN HOCH DEM BRAUTPAAR
MNOGO SRECE V NOVEM STANU**

**Globasnitz-
Globasnica**

**POZOR!
DRŽAVNA MEJA**

KOROŠCI!

Spoznajte zrnje, ki raste v Jugoslaviji

ne dajte si natrositi v oči
plev od nemških agitatorjev!

Prevdarite besede, izvolite pravo pot!

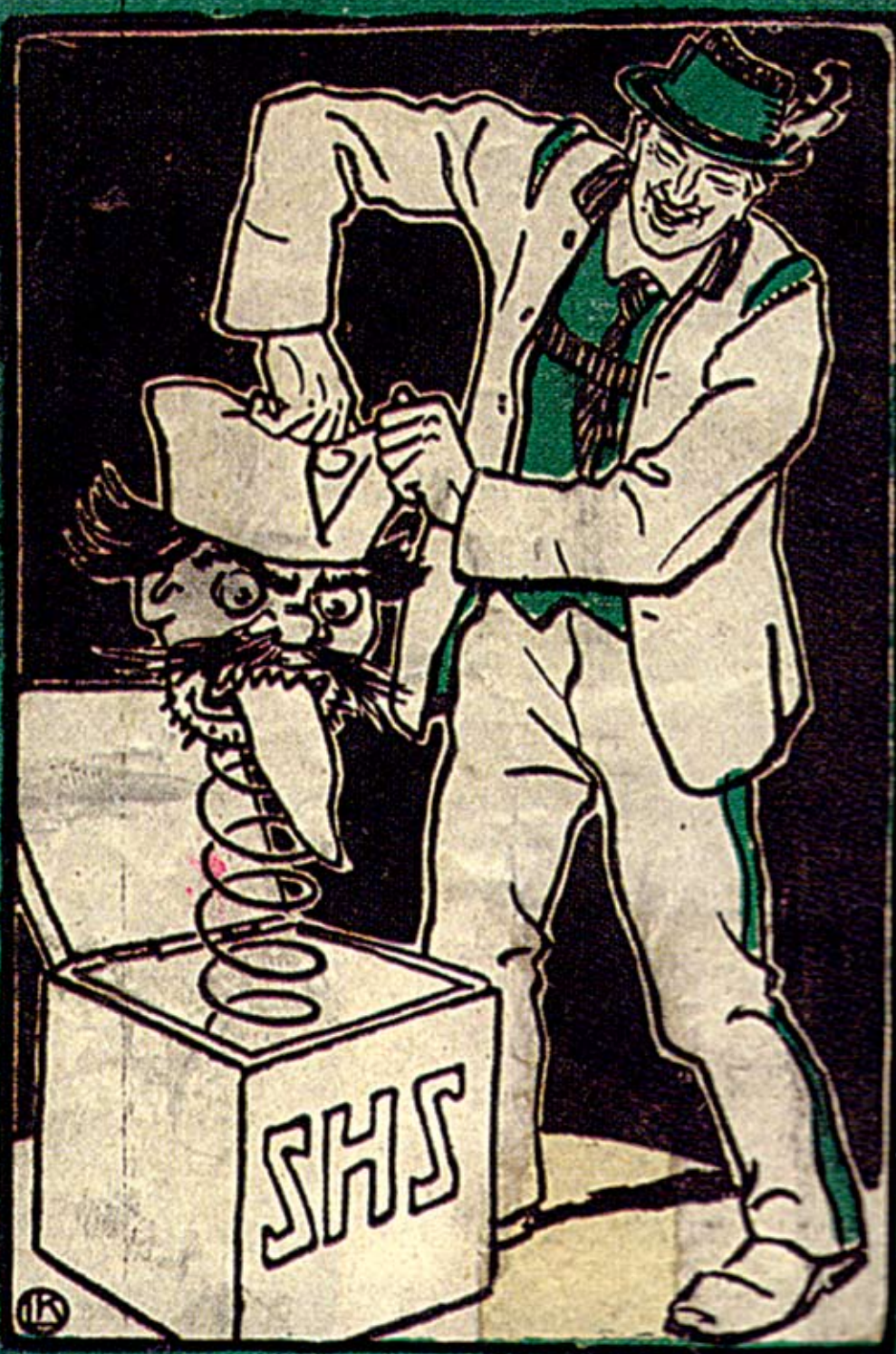
Ali hočete

k mačehi?
Nemška Avstrija:

- 1.) Je prenapeljena država, kar je dokazilo vojna;
- 2.) more pridelati večje žitne in volilni 20.000 gha žiteev;
- 3.) obsega površino 90.000 kv² in ima 8.000.000 prebivalcev (od teh polovico v mestih, na Dunaju pa 2.000.000);
- 4.) Je pod karoletno znanostjo države;
- 5.) njene mešnje prispevajo da je izkoreniniljški;
- 6.) ima samo gorste ozemlja, so se 5. stopni v letu ne pridelo žiteev;
- 7.) ima žiteev na karbo, izdelani v ohratitelu in Zwangskornenlöhli);
- 8.) izdeluje ne državo, kar nastavlja pretraga na mestih delovnevo stredke in se uvrstitev
- 9.) zima stozna;
- 10.) Tind, Salzburg, Vorarlberg so ležijo belih, Dunaj e Würsburg so ležijo Nemške Avstrije;
- 11.) hupa pokopavilno mesto Iserbia, raskiduje, postavlja, hupa od (Vrsmenkarst);
- 12.) so najino pridelovalna pralo na araditilki stop;
- 13.) samo plet del podelovalna je poljedelskega stana, kmet je Stielhof);
- 14.) ima sčrtveden dom, kar ga imenovano drinka;
- 15.) je mešnje največje od stare Avstrije, hujše dolga, da pralo na letno izpla 18.000 K);
- 16.) žiti od države, da se vidi den 10 milijone avstrijske drinke;
- 17.) vsak mora oddati državi vsako del pridelanega (Veranlegungsbeitrag);
- 18.) ima strelivo drinke, da mora vsak pot den na letno državi za stalet in državo;
- 19.) ne more izvesti varovalne ukrepi, samo hujševati, i. j. uplafilu gornje, ki se je večje postna in je mešnjevo in drinke;
- 20.) ima kmeti hujševati!

k pravi materi?
JUGOSLAVIJA:

- 1.) je znanostila država;
- 2.) ima od Nemške vojske žitne pridelavo;
- 3.) obsega 200.000 kv², ima 12.000.000 prebivalcev;
- 4.) je avtonomna država;
- 5.) ima najino hujševati;
- 6.) ima redovito ozemlja, žiteev in hupa žiteev);
- 7.) ima avtonomno trgovino;
- 8.) industrija se razvija, kar ima vodilni red, pretraga, delavstvo študi drita in kerhice;
- 9.) ima ukrepe ozemlja na vseh straneh trgovinar;
- 10.) ima delavstvo na ozemlu in mešnjevo hupa hupa pridelavo Jugoslavije);
- 11.) Jugoslavije so na vsaki avstrijski avstrijski gospodarstvu;
- 12.) ima pramlje avtonomije);
- 13.) je poljedelska država, ki izvede agrarno reformno;
- 14.) ima dolga državo, ki se imenovano vti žiteev);
- 15.) je največje od stare Avstrije, samo 340 K dolga na ozemlja);
- 16.) izvedel državi in je letno mešnje in vsake pridelavo hupa;
- 17.) so postna Veranlegungsbeitrag);
- 18.) državi so ustrezni, kar ima državo najino hujševati od državi);
- 19.) ima vsakojine negativne vti);
- 20.) države Jugoslavije hupa vsi državi!

Abe muß er!

MARUŠA PUŠNIK

POPULARIZACIJA NACIJE

Komuniciranje, nacionalizem
in proizvodnja mej

Knjižna zbirka Kult

MARUŠA PUŠNIK

POPULARIZACIJA NACIJE

Copyright © po delih in v celoti Maruša Pušnik 2011, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.1
316.347

PUŠNIK, Maruša

Popularizacija nacije : komuniciranje, nacionalizem in proizvodnja mej / Maruša Pušnik. -
Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2011. - (Zbirka Kult)

Dostopno tudi na: <http://www.fdv.uni-lj.si/zalozba/edostop.asp>. -
Knjiga se tiska kot sproti tisk

ISBN 978-961-235-562-3
ISBN 978-961-235-563-0 (ePUB)

259130624

℞ ————— α ————— ℓ ————— †

Vsebina

11	Uvod
19	VSAKDANJI NACIONALIZMI IN POPULARIZACIJA NACIONALNIH IDEJ
25	KULT NACIONALNE MEJE V TEORETSKI PERSPEKTIVI
25	RAZGRADNJA NACIONALIZMA S STRUKTURALISTIČNIMI IN MARKSISTIČNIMI ORODJI
26	Nacionalizem kot jezik
29	Nacionalizem kot mit
33	Nacionalizem kot ideološki fenomen
35	Nacionalizem kot interpelacijska praksa
39	NACIONALNA MEJA V VZAJEMNI IGRI DRUŽBENIH ANTAGONIZMOV
39	Nacionalizem kot hegemonski odnos
42	NACIONALIZEM KOT KOMUNIKACIJSKI PROCES
42	Nacionalizem kot diskurz
45	Pomeni nacionalnega diskurza
49	Materialni in simbolni vidiki nacionalnih mej
52	Oblastne igre na nacionalnem diskurzivnem terenu
57	Identitete na meji – procesi nacionalne subjektivacije
62	Kulturna proizvodnja nacionalnih mej
68	KAKO RAZISKOVATI MEJO V VSAKDANJOSTI – METODOLOŠKI NASTAVKI
73	OZNAČEVANJE JE KONSTRUIRANJE – NASTANEK NACIONALNIH MEJ
77	HISTORIZACIJA MEJE – KAKO ZGODOVINA PROIZVAJA MEJO
79	KOMUNICIRANJE, KOLEKTIVNI SPOMIN IN NACIONALNO ZGODOVINOPISJE
82	KAPITALIZEM IN NACIONALIZACIJA KOROŠKE DRUŽBE
91	OBLIKOVANJE KOLEKTIVNEGA SPOMINA KOROŠKIH SLOVENCEV
99	USTVARJANJE NACIONALNIH LJUDI IN NACIONALNIH MEJ – INTERVENCIJA DRŽAVE
108	Trk dveh državotvornih tehnik discipliniranja
127	MITI O IZVORU ETNIČNEGA POREKLA – SPEČA LEPOTICA KARANTANIJA
139	INSTITUCIONALIZACIJA MEJE – KAKO INSTITUCIJE UPRAVLJAJO Z MEJO
143	IZGINJAJOČA MEJA NA KOROŠKEM – MULTIKULTURALIZEM KOT HEGEMONSKA INSTITUCIJA
148	INSTITUCIONALIZACIJA MANJŠINE IN MEJE V DRŽAVOTVORNIH DISKURZIH
158	MANJŠINSKE INSTITUCIJE IN UPRAVLJANJE Z MEJO
171	TEKSTUALIZACIJA MEJE – KAKO TEKSTI UPOVEDUJEJO MEJO
173	ĚSTETIKA TEKSTA, UGODJE IN IDEOLOŠKI UČINEK
176	ODNOS MED DEJSTVI IN FIKCIJO
178	FIKCIJSKE KONSTRUKCIJE MEJE

181	Literarni nacionalizem – nacionalnost v literaturi
201	FAKTIČNE OZIROMA DOKUMENTARNE KONSTRUKCIJE MEJE
203	Muzejske zgodbe o fiksnih nacionalnih razlikah
219	Nacionalna kultura v znanstvenih reprezentacijah
243	Medijsko upravljanje z mejo
277	PERSONALIZACIJA MEJE – KAKO LJUDJE ŽIVIJO MEJO
283	ČEZMEJNA POTOVANJA – MED DVEMA DOMOVOMA
284	Podobe slovenske domovine
296	Upravljanje z avstrijskim nacionalizmom
316	NACIONALNE LOČEVALNE MIKROPRAKSE
328	DIVJI JEZIK – SPODBIJANJE JEZIKOVNIH NORM
338	MOTENJE MEJE – IDEOLOGIJA IN TRČENJE POMENOV
343	SKLEP
349	LITERATURA
367	SEZNAM IN OPIS INFORMANTOV
371	SLIKOVNO GRADIVO
375	STVARNO IN IMENSKO KAZALO

Uvod

Meja se pogreza! Čuvajmo meje! /.../ Ker pa mora vsakega zavednega Slovence med vsemi dnevnimi vprašanji vendar v prvi vrsti zanimati vprašanje o narodnem obstoju, je potrebno vedeti, ali res nazadujemo in v kakem obsegu, kdo je temu kriv in kaj bi bilo ukreniti v našo obrambo.

(ANTE BEG, 1905)

Na meje postaviti mrtve straže in snajperiste, pa bomo videli, če si bodo še upali prihajati!

(WWW.BOJKOT.MUBA-BK.SI/BEGUNCI, APRIL 2003)

Po več desetletjih akademskega raziskovalnega ukvarjanja z nacijami in nacionalizmi se lahko upravičeno vprašamo, ali je sploh še kaj novega, kar lahko ta knjiga

℔ ————— α ————— ℔ ————— †

pove o nacionalnosti in nacionalizmi na Slovenskem. Večina dosedanjih obravnav se je proučevanja slovenske nacije ali nacionalizmov lotevala bodisi z zgodovinskih, socioloških, kulturoloških, antropoloških bodisi s politoloških gledišč, redke pa so bile študije, ki bi zaobjele te fenomene s komunikoloških gledišč oziroma ki bi celovito proučile vso kompleksnost ustvarjanja nacionalnih pomenov ter tudi različne načine, na kakršne nastaja nacija. Kako vednost o naciji sploh prehaja v govor in zaživi v vsakdanjem svetu ljudi kot nekaj povsem samoumevnega, ahistoričnega in celo kot nekaj, kar bi nam naj bilo biološko danega? Kako ljudi na določenem ozemlju v določenem času prepričati, da začnejo negovati določeno nacionalno zavest in verjeti vanjo kot v sveto resnico, ki ima moč, da povezuje ljudi v skupnost in med njimi vzbuja globoka domovinska čustva, ali ki ima moč, da postavlja meje in ograde do drugih ljudi in do njih vzbuja celo sovražna čustva? Torej, kako nacija sploh postane nacija oziroma kako ljudje postanejo nacionalni ljudje? S kulturnoetnografskimi pristopi k proučevanju proizvodnje nacije poskušam poiskati odgovore na ta vprašanja in pojasniti, kako specifična vednost o naciji postane vsesplošna nacionalna resnica in kako z različnimi komunikacijskimi praksami vstopa v kulturo kot nekaj povsem samoumevnega in večnega. V središču pozornosti je zanimanje za oblikovanje in kroženje nacionalnih pomenov v družbi in za razumevanje resničnih, materialnih implikacij teh povsem kulturno določenih praks v življenju ljudi.

To besedilo je zgodba o komuniciranju, kulturi, nacionalizmu in ustvarjanju nacionalnih mej. Je razgradnja ideološke proizvodnje slovenske nacionalne skupnosti, ki se je več desetletij z različnimi komunikacijskimi praksami vzpostavljala kot naravno dejstvo. Pri njenem kreiranju so imeli pomembno vlogo tako razni politični institucionalni in pravni diskurzi, medijski in drugi popularno kulturni teksti in prakse, šolska govorica, znanstvene in zgodovinske analize, literarni in drugi umetniški pojavi kot tudi povsem vsakdanje prakse ljudi na mikroravni njihovih življenj. Ker pa je tovrstno ideološko proizvodnjo nacionalnih identitet najlažje loviti na obrobjih družbe oziroma na obronkih dominantnih diskurzov, tam, kjer se ti srečujejo in trčijo z drugimi dominantnimi diskurzi, se v analizi osredotočam na mikroštudijo primera konstrukcije slovenske nacionalne identitete v takem mejnem, obrobnem območju, in sicer na avstrijskem Koroškem. Že desetletja se v tej skupnosti spopadata dve hegemonski nacionalni ideologiji za definiranje nacionalne resnice. Pri tem izhajam iz Foucaultove (1981; 2007) teorije kapilarne oblasti, saj predpostavim, da je oblastne nacionalne diskurze najlažje proučevati na njihovem robu, na meji, tam, kjer nacionalna oblast začne pronicati v mikrokapilare družbe, ".../ v njenih skrajnostih, v njenih krajnih destinacijah, na tistih točkah, kjer postaja kapilarna, to je v njenih bolj regionalnih in lokalnih oblikah in institucijah" (Foucault, 1981: 96). Nacionalno oblast je namreč težje videti in prijeto v centru samega dogajanja nacije, tam, kjer je zgoščena in kjer tečejo njene glavne žile, saj smo tam tako vpeti v njeno izvajanje, da se zdimo kot del nje in je za nas nekaj povsem samoumevnega. Lažje pa jo razgalimo na

robvih, kjer se razprši in tečejo zgolj njene kapilarne žile in kjer smo še vedno del nje, a tudi že skoraj zunaj nje, ko se ta srečuje z drugo nacionalno oblastjo.

Besedilo temelji na obsežni, večletni terenski raziskavi na avstrijskem Koroškem med koroškimi Slovenci, kjer trčita dve dominantni nacionalni ideologiji.¹ Izbira konkretne študije primera mi tako omogoča, da z analizo posamičnosti zaznam zakonitosti univerzalnosti oziroma z analizo mikropraks nacionalnosti na avstrijskem Koroškem pokažem na prevladujoč nacionalni diskurz v kulturnozgodovinskem kontekstu slovenske družbe. S Foucaultovimi besedami (1992) – vsak diskurzivni dogodek obvladujejo pravila diskurzivnega univerzuma, katerega del je. Tako lahko z analizo konstruiranja slovenstva na avstrijskem Koroškem pokažem tudi pravila in zakonitosti ustvarjanja slovenske nacije nasploh. Zato je to tudi zgodba o oblikovanju slovenske nacionalne identitete; ker pa vsaka identifikacija vedno vključuje tudi razlikovanje, je to besedilo torej predvsem zgodba o nacionalnih razlikah in nacionalni meji v specifičnem kulturnem in geografskem prostoru na avstrijskem Koroškem. Ali natančneje, zgodba o vplivu proizvajanja nacionalne meje in diskurzov o meji na to, kako prebivalci Koroške, ki se opredeljujejo za Slovence, dojemajo nacionalno realnost. Namen knjige je razgraditi “naravo” in samoumevnost nacionalne meje med Slovenijo in Avstrijo, ki se vzpostavlja med t. i. koroškimi Slovenci in koroškimi Nemci,² ter demitizirati njen obstoj.

¹ Koroška je od leta 1920 institucionalno razdeljena med tri nacionalne države, Slovenijo, Avstrijo in Italijo. Večji del je s plebiscitom leta 1920 postal del Avstrije, manjši južni del je bil priključen k Jugoslaviji/Sloveniji, manjši jugozahodni del pa je postal del Italije. Današnja avstrijska Koroška je ena izmed devetih avstrijskih zveznih dežel, leži na jugu Avstrije, njeno glavno mesto je Celovec/Klagenfurt. Na Koroškem je bilo po zadnjih uradnih popisih leta 2001 559.404 prebivalcev in prebivalstvo je predvsem nemško govoreče. Slovensko govoreča populacija, ki po uradnih podatkih zadnjega popisa šteje 12.554 ljudi, je v splošno razširjeni govorici tako slovenskega državnega diskurza kot tudi avstrijskega državnega diskurza prepoznana kot slovenska manjšina, ki živi zunaj meja Slovenije. Odkar je bil na začetku prejšnjega stoletja, ko se je za slovensko govorečega opredeljeval vsak tretji Korošec, danes se le še približno vsak štirideseti (Statistik Austria – Volkszählung, 2010), večji del Koroške priključen k Avstriji, so v slovenskem javnem diskurzu prevladovale podobe Koroške kot “izgubljene slovenske zemlje” in osrednje “slovenske boli”; tudi te podobe so korenito določale mejo med Slovenijo in Avstrijo.

² Koroški Nемеc ali zgolj Nемеc je pogosto rabljena jezikovna oznaka na avstrijskem Koroškem, s katero predvsem koroški Slovenci slabšalno označujejo vse tiste prebivalce Koroške, ki niso Slovenci oziroma se ne prepoznavajo kot Slovenci, se ne deklarirajo za Slovence in ne govorijo slovensko, temveč nemško. Oznaka avstrijski Korošec je namreč precej bolj nevtralna in lahko vključuje tako nemško kot slovensko govoreče prebivalce Koroške, zato je v vsakdanji govorici koroških Slovencev predvsem oznaka Nемеc oz. koroški Nемеc tista, ki je rabljena za označevanje njihovega nasprotja. Takšna raba pojmov v knjigi je prevzeta predvsem zaradi analitskih namenov, čeprav je treba opozoriti, da že razlikovanje na poimenovalni ravni (Slovenec–Nемеc) vpliva na ustvarjanje meje med dvema skupnostma na Koroškem.

Nacionalna meja nikakor ni neizbežna, naravna ali celo nujna kategorija, ampak je povsem zgodovinsko pogojen družbeni fenomen. Meja je namreč posledica nacionalizmov oziroma delovanja nacionalnih ideologij. To pa so povsem specifični in naključni družbenozgodovinski procesi, ki so se začeli porajati v 19. stoletju in so od takrat naprej intenzivno sodelovali pri oblikovanju nacionalnih skupnosti. Če parafraziram Andersona (1995), je pozno 18. stoletje oziroma 19. stoletje čas, ko so se po Evropi ljudje začeli združevati v nacionalne skupnosti, nastal je koncept nacionalnega, rodila se je nacija in prišlo je do "nacionalizacije ljudskih množic," kot je te procese poimenoval Mosse (1991). Sistem nacionalnih držav in ureditev sveta skladno z nacionalnimi klasifikacijami nista večna. V primerjavi z dolgo zgodovino človeštva obstajata zelo kratek čas. Danes pa se je predstava o nacionalni ureditvi sveta tako trdno zakoreninila, da si sveta, niti v preteklosti, ne znamo predstavljati zunaj teh kategorij. Prav na tej točki se lotevam analize mehanizmov, ki so usidrali nacionalno pripadnost in nacionalno mejo na Koroškem. Zanima me, kako je do teh pojavov sploh prišlo in kako jih reproducirajo vsakdanji diskurzi in prakse, da se je ideja nacije popularizirala med množicami ljudi oziroma tako globoko zakoreninila v sodobnih družbah in v zavesti ljudi.

Ker je nacionalna ideologija kot kulturna in materialna praksa kljub procesom globalizacije in transnacionalizacije še vedno sestavni del sodobnih družb, jo moramo biti sposobni nenehno prepoznavati in analizirati njene mehanizme. Da pa bi se lahko spoprijeli s takim analitskim ravnanjem, je nacionalno mejo treba osmisлити v okviru teoretskih razprav komuniciranja in kulture. Nacionalna meja je namreč simbolni sistem, označim jo lahko za neke vrste navigacijski sistem, saj na simbolni ravni pomaga ljudem razumeti kompleksnost kulturnega univerzuma, v katerem bivajo, saj ureja njihove identitete in razlike med njimi in na ta način tudi poenostavlja odnose med ljudmi v določenem družbenem prostoru (prim. Bourdieu, 1994). Meja pa deluje tudi kot oblastni mehanizem, saj lahko organizira te odnose, ko popolnoma rutinsko mobilizira razne oblike moči v družbenem življenju. Meja je tudi neka posebna oblika mita v sodobnih družbah. Barthes pripominja, da je mit "vrsta govora, /.../ sistem komunikacije, je sporočilo" (1993: 109). Meja je potemtakem sporočilo, ki nenehno nastaja v komuniciranju, ko ljudje drug drugemu pripovedujejo zgodbe o svoji družbi.

Meje so imele v zadnjem stoletju ključno vlogo pri oblikovanju slovenske nacije. Večkrat so sunkovito in globoko zarezale v prostor, kjer so se porajala in materializirala slovenska nacionalna občutja, pa najsi je bilo to na meji z nemško govorečim delom avstro-ogrske monarhije v 19. stoletju, na meji z Italijo po koncu prve ali pa druge svetovne vojne, na meji z Avstrijo po koncu prve svetovne vojne in s

plebiscitom leta 1920, ali, ne nazadnje, tudi s Hrvaško v sedanjem času. Vse te meje, določanje mej in pogajanja o njih so v zgodovini napajale koncept slovenske nacije z zelo specifičnimi pomeni. Nerešena meja s Hrvaško je danes eden izmed osrednjih problemov slovenske nacije in glavna tema slovenske zunanje in notranje politike. "To mejo moramo imeti, če želimo imeti to državo," je leta 2003 zatrjeval Dimitrij Rupel (2003), takratni slovenski zunanji minister, o slovensko-hrvaških odnosih in meji. Meja, ki do pred kratkim sploh ni bila pomembna, je kar naenkrat postala najpomembnejša točka definiranja slovenske nacionalnosti. Šele meje namreč naciji vdahnejo življenje in zgradi se iluzorna predstava o naravni omejenosti določene nacionalne skupnosti. Ohranjanje slovenske nacije z borbo za mejo tako postane osrednji projekt vseh njenih članov. Vrsta političnih, znanstvenih in medijskih reprezentacij gradi nacionalno zavest na način, da vsajajo koncept meje v vsakdanjo govorico ljudi, od koder počasi pronica v njihovo zavest. Takšne izjave, kot je na primer Ruplova, ne sprožijo le nedolžnih opazk o stanju določenih skupnosti, ampak imajo resne politične implikacije, saj obstoj mej in nacionalnih skupnosti prikazujejo kot nekaj nujnega, naravnega in neizbežnega. Kot priča slovenska sedanost, pa to nikakor ni le stvar populističnih diskurzov, ampak se o tem resno razpravlja tudi v znanstvenih krogih. Za primer slovensko-hrvaške meje se že leta izdelujejo številne znanstveno-strokovne ekspertize o naravnem poteku in zgodovinski utemeljenosti meje med Slovenijo in Hrvaško, prav tako pa tudi za primer Koroške obstajajo številne znanstvene ekspertize o meji med dvema nacijama. Za te namene so bili izdelani celo psihološki profili slovenskega človeka in koroške duše, pri čemer se Slovence označuje kot tiste, ki jim manjka avtentične slovenske zavesti, "zavesti slovenske samobitnosti in njene skrbi zase" (Trstenjak in Ringel, 1992: 126). Ali, kot celo ugotavljajo nekateri drugi akademiki, da tipičnemu Slovencu manjka narodne zavesti: "Govorimo o zelo samozavestnih narodih, kakor so npr. Poljaki. /.../ Če pa se ozremo okrog sebe na sedanost, vidimo, kako zelo si vsak Slovenec prizadeva, da z drugojezičnim človekom govori njegov jezik. /.../ Slovenec se hitro asimilira drugemu, celo sredi Ljubljane" (Susič in Sedmak, 1983: 9).

V središču kritične kulturne analize diskurzov nacionalizma in proizvodnje nacionalnih mej je tako študija odnosa med oblastnimi sistemi na eni strani in proizvodnjo vednosti o nacionalni skupnosti in meji na drugi. Številne reprezentacije meje namreč ustvarjajo specifičen režim resnice, ki organizira diskurz o nacionalnosti in ga umešča v korpus družbenega vedenja o svetu. Rečeno z drugimi besedami, ukvarjam se z "usedlinami resničnosti" (Barthes, 2002: 157; prim. Derrida, 1998), ki so se usidrale globoko v koroški družbi, kamor jih prinašajo in vsajajo različne komunikacijske prakse, od medijskega poročanja, vaških govoric, političnih izjav, zgodovinskega zapisov, zakonodajnih aktov, znanstvenih poročil,

šolskih učbenikov, literarnih del do kopice vsakdanjih praks. Nacionalna kultura namreč ni nič drugega kot skupek številnih vrst usedlin: norm, pravil, vrednot, prepričanj, običajev, ideologij in praks. Vse te kulturno proizvedene plasti se počasi nalagajo druga na drugo in se sčasoma spremenijo v konkretno in nevprašljivo realnost. Zato me zanimajo predvsem tudi resnične, materialne in empirične posledice kroženja različnih diskurzov o nacionalnosti in meji, saj imajo kljub simbolni naravi zelo konkretne učinke na življenje ljudi. Slovenski in avstrijski nacionalni diskurz upravljata z obstojem nacionalne meje na Koroškem že vsaj od 19. stoletja naprej, ko so ti diskurzi začeli strukturirati identitete ljudi primarno okrog nacionalne meje. Ljudem so narekovali, kako živeti, s kom in s čim se identificirati, od koga se diferencirati, kako se skladno s tem vesti v javnih prostorih, koga sovražiti in s kom sklepati zaveznitva. Ti diskurzi so gradili in urejali njihovo vednost o nacionalnosti in kreirali ter interpretirali nacionalne razlike. A ključna vprašanja, ki jih odpiram v knjigi, se vežejo ne le na značilnosti in delo diskurzov, ampak tudi na to, kako se ljudje odzivajo na te diskurze, kako se na primer koroški Slovenci soočajo z njimi, ali pristajajo nanje in delujejo znotraj njihovih hegemonskih sporočil, ali pa se jim zoperstavljajo, se o njih pogajajo in jih tudi sprevačajo. Meja je namreč zelo fluidna, drseča, spremenljiva kategorija, o pomenu katere se nenehno pogaja, in ni statična kategorija, kot jo prikazujejo državo-tvorni diskurzi. Na prvi pogled se zdi, da je z vstopom Slovenije v Evropsko unijo in z združevanjem Evrope meja med Slovenijo in Avstrijo izginila. Čeprav so tako na avstrijski kot slovenski strani na mejnih prehodih odstranili carinarnice in mejne zapornice ter postavili evropske modre table z napisi obeh držav v rumenih zvezdicah – znak, ki simbolizira združeno Evropo in prosti prehod njenih prebivalcev –, je pomenljivo dejstvo, da so Avstrijci na nekaterih mejnih prehodih obnovili stare mejne kamne. Postavili so precej večje in na njih poudarjeno izpisali napis *Oe, St. Germain, 10. Sept. 1919*. Napis na mejnem kamnu označuje zgodovinski pomen meje in datum, ko je bila ta uradno zarisana, ter opozarja ljudi, ki jo prečkajo, da je kljub Evropski uniji meja med obema državama še vedno pomembna. Na formalni ravni meje sicer izginjajo, a njihova pomembnost se ohranja še naprej. Danes so zelo priljubljene razprave o multikulturni Evropi brez mej, ki jih napajajo evropocentrični diskurzi. Tovrstne razprave pa si zatiskajo oči pred številnimi šovinističnimi nacionalizmi in lokalnimi patriotizmi, ki burno vznikajo po Evropi, hkrati pa spregledajo in prezrejo dejstvo, da nacionalne meje preprosto ne izginejo iz zavesti ljudi, četudi so bile kot teritorialne meje zbrisane s političnih zemljevidov Evrope. V analizi se torej ne osredotočam zgolj na geografsko dimenzijo meje, ampak me zanima predvsem njena simbolna dimenzija, ki živi v zavesti ljudi in v njihovem vsakdanjem življenju povzroča identične učinke kot empirično izkušanje teritorialnih mej. Znotraj Evropske unije tako lahko govorimo o "nevidnih" mejah, ki so izginile s političnih zemljevidov, a ki kljub temu

korenito vztrajajo in ostajajo pomembna sestavina procesov strukturiranja evropske vsakdanje resničnosti. O tem pričajo tudi naraščajoča nacionalna gibanja in nacionalistični izbruhi po Evropi. Celotni razvoj novih komunikacijskih tehnologij, ki je vplival na nastanek globalnih informacijskih mrež, globalnih trgov informacij in globalne industrije podob, ni odpravil nacionalnih mej in zmanjšal kulturnih razlik, kot so mnogi napovedovali. Canclini (1997: 261) ugotavlja, da je kljub globalizacijskim procesom danes na svetu vedno več mejnih kultur. Temeljno vprašanje, ki si ga je treba zastaviti, torej ni, kako se z združevanjem Evrope brišejo njene meje, ampak kako je mogoče, da so meje kljub integracijskim procesom še vedno pomembne in še vedno odločilno vplivajo na odnose med ljudmi na nacionalni ravni.

Številne teoretske razprave namreč to spregledajo ali potiskajo v ozadje, tudi teorije nacionalnih mej, nacionalizma in etničnosti se pogosto spreminjajo v moraliziranje in krepijo obstoječe oblastne odnose ter se ujamejo v zanko dominantnih ideologij. Znanstveni napori namreč niso inherentno zavezani kritiki obstoječih družbenih odnosov, družbenim spremembam in izboljšavam. Nasprotno, pogosto celo prispevajo k ohranjanju in legitimiranju obstoječih odnosov. Hardt celo za del polja kulturnih študij, ki bi naj bile že a priori kritične, pravi, da se

ne uspejo soočiti s svojim najpomembnejšim izzivom, uresničitvi svojega potenciala, da bi postale politični projekt. /.../ ne kulturne študije ne komunikacijske študije ne predstavljajo učinkovitih aren za zaznavanje ideoloških vprašanj; to pomeni, da napori za redefiniranje pojmov komuniciranja, participacije ali javnega interesa in demokracije niti ne poskušajo govoriti o političnih posledicah alternativne konceptualizacije kulture in družbe (1997: 70).³

Teoretska drža, ki je nagnjena k dekonstruiranju samoumevne vednosti o nacionalnih realnostih na način nenehnega prevpraševanja nacionalnih ideologij, pa lahko pomaga podirati okope vladajoče ideologije, saj si prizadeva za nenehno

³ Tudi nekateri drugi kritični teoretiki opozarjajo, da je teoretska dediščina, ki bi nenehno opozarjala in prepoznavala poganjke dominantnih ideologij v družbi, razkrivala njene mehanizme na način kontinuiranega epistemičnega ločevanja od ideologije, zelo redka in je "navadno ni tam, kjer bi jo pričakovali: le malo je je ali skoraj nič je ni na univerzi in v akademskih in 'raziskovalnih' aparatih. Drži se bolj pri strani, kamor jo izrivajo, v alternativni, kolikor je sploh še je, v alternativnih *praksah* zunaj sistema horizonta" (Močnik, 2002: 151; prim. Foucault, 2000a: 321–327; Žižek, 2003; Bourdieu, Passeron in de Saint Martin, 1996).

razkrivanje njenih mehanizmov in političnih posledic. S prepoznavanjem komunikacijskih praks, prek katerih delujejo mehanizmi nacionalne ideologije in ki organizirajo različne nivoje družbenega življenja, od zelo intimnih do javnih sfer, zatorej poskušam "ustvariti teorijo komuniciranja, ki je hkrati tudi teorija družbe", kot bi rekel Hardt (2001: 122). Namen analize je prepoznavanje in razgradnja mreže oblastnih odnosov, s katerimi se vzpostavlja nacionalna meja med slovenstvom in nemštvom na Koroškem in s katerimi se reproducira struktura nacionalnega občutenja, če parafraziram Williamsa (1997).

Procesi označevanja in konstruiranja so tisti, ki proizvajajo nacionalno občutenje, identiteto, razliko in mejo ter jim dajejo pomen. Na Koroškem imajo pri tem pomembno vlogo tri skupine diskurzov: zgodovinski, institucionalno politični in tekstualni. V praksi nedvomno funkcionirajo kot neločljivo povezana celota, v raziskavi pa so ločeni zgolj zaradi analitskih namenov. Ker ti diskurzi vedno trčijo z vsakdanjim življenjem ljudmi, saj urejajo in strukturirajo njihovo življenje, zasedajo pomemben del raziskave tudi analize pripovedi osebnih življenjskih zgodb koroških Slovencev, in sicer naključno izbranih prebivalcev treh vasi na Koroškem. Zaobjeti želim njihovo "strukturo občutenja", kot jo definira Williams (1998: 53), kot poseben občutek določenega in domačinskega stila življenja. Tak etnografsko deskriptivni in interpretativni pristop k proučevanju nacionalne meje na Koroškem pa omogoča, da te specifične fenomene razumem z zornega kota domačinov, pri čemer upoštevam, kot bi rekla E. Bird (2010: 4), da "moj način" ni že a priori bolj pravilen kot "tvoj način". Taki pristopi, ki temeljijo na prvoosebni stiku opazovalca z vsakdanjim življenjem domačinov na terenu, vodijo v primerjalno obravnavo kulturnih fenomenov. Razgrnitev življenja, vsakdanjih praks, navad, spominov in mnenj teh ljudi ter njihovega upravljanja z nacionalnimi mejami in identitetami omogoča, da razumemo njihove odzive na zgodovinske, institucionalne in tekstualne oblike diskurzov, ki proizvajajo nacionalno pripadnost in mejo med koroškimi Slovenci in koroškimi Nemci. S primerom mikrolokacije pa želim tudi pokazati, kako se proizvajajo nacionalne identitete in razlike, ko se soočita in trčita dve nacionalni ideologiji, ki jih predpisujeta dva državotvorna diskurza, ki se na tem ozemlju borita za oblast. Zanima me tudi, kako ljudje s tem trkom upravljajo in kako ga razumejo. Različne komunikacijske prakse so imele ključno vlogo pri konstruiranju in vzdrževanju slovenske nacionalne skupnosti v zadnjih dvesto letih in ta knjiga ima cilj, da z mikroprimerom na robu nacije razišče to vlogo.

VSAKDANJI NACIONALIZMI
 IN POPULARIZACIJA
 NACIONALNIH IDEJ

Klasično teoretiziranje o nacionalnih mejah in nacionalizmih se pogosto navezuje na esencialistične razlage in se v večini primerov najraje osredotoča na ekstremne primere nacionalizmov in nacionalnih gibanj, ki so pogosto klasificirani kot negativni. V grobem bi lahko obsežen kompendij obstoječih teorij etničnosti, nacionalizma, nacionalnih mej razdelili v dve širši kategoriji, ki zavzemata epistemološko si nasprotna pogleda k obravnavi teh pojavov, esencialistične in konstruktivistične teoretske pristope. Drugi obravnavajo te pojave kot zgodovinsko

℔ ————— α ————— ℔ ————— †

specifične in proizvedene znotraj kulture, prvi pa izhajajo iz načel nacionalnosti in etničnosti kot človeške in družbene esence. Nacija je torej v okviru drugega pristopa nekaj, kar je oblikovano in je človeku kulturno dano oziroma si nacionalnost pridobi v procesih komuniciranja, prvi pristop pa nacijo pojmuje kot nekaj, kar je človeku prirojeno in obstoji že vnaprej.

V okviru klasičnih teorij so v ospredju pogosto proučevanja ekstremnih primerov nacionalizma, kot na primer nacistično gibanje v Hitlerjevi Nemčiji, vzponi ekstremnih desničarskih gibanj in nacionalističnih politik desnih strank, kot sta Nacionalna fronta v Franciji ali Heimatdienst organizacija na avstrijskem Koroškem. A ti teoretski napor pogosto spregledajo številne nacionalne prakse in izražanja nacionalnih čustev, ki omogočajo funkcioniranje vsake nacije in procese nacionalne identifikacije. To so oblike nacionalizmov, ki so v zdravorazumski ljudski govorici označeni za pozitivne in nedolžne nacionalizme, ki se jih običajno označuje kot spodbujanje nacionalnega ponosa in samozavesti, bujenje nacionalne zavesti, propagiranje raznih nacionalnih simbolov itd. Prav ti povsem običajni, vsakdanji, udomačeni, a zato manj ekstremni in dramatični nacionalizmi, ki dnevno strukturirajo življenja ljudi, so v teoretskih obravnava pogosto spregledani. Te oblike nacionalizma so vgrajene globoko v vsakdanje življenje, tako da jih zaradi vseprisotnosti ljudje več ne opazijo. Billig (2001) jih označi za banalne oz. vsakdanje nacionalizme. Gre za nevidne, samoumevne nacionalizme. Ti namreč niso niti ekstremni niti oddaljeni, so tukaj neposredno pred nami in so zaradi tega tudi zelo trdovratno zakoreninjeni in učinkoviti pri materializaciji nacionalnih idej. Billig jih tako pojasnjuje:

/.../ pojem banalni nacionalizem uvajam zato, da bi z njim opisal tiste ideološke navade, ki obstoječim nacijam zahodnega sveta omogočajo reprodukcijo. Menim, da te navade v vsakdanjem življenju ne umanjka-jo, kot menijo nekateri teoretiki. Nacija je dnevno oznanjana ali 'razobešena' v življenjih svojih pripadnikov. Nacionalizem v teh uveljavljenih nacijah nikakor ni presihajoč pojav, ampak njihova endemična lastnost (2001: 6).

Že bežen pogled v preteklost razkrije, da so bile te benigne oblike (banalnih oz. vsakdanjih) nacionalizmov iztočnice za ekstremne oblike nacionalističnega izražanja. Prav zato je razlikovanje med dobrimi in slabimi ali med pozitivnimi in negativnimi nacionalizmi sila problematično in nevarno dejanje, saj, kot meni Billig (2001), banalni nacionalizem kaj hitro lahko postane "vroči nacionalizem". Percepcija dobrega ali slabega je namreč vedno situacijsko pogojena, odvisna od specifične diskurzivne formacije, ki takšno razlikovanje uvaja in znotraj katere se